

Hoog Gullit-gehalte in Vreugderijkerwaard

Een kale lap klei. Meer was de Vreugderijkerwaard niet, toen in 2002 de eentonige landbouwgrond was afgegraven en de natuur zijn gang mocht gaan. Zeven jaar later is het een springlevend natuurgebied, ontdekte de Nijmeegse ecooloog Gijs Kurstjens. „Het is een waterplantenjungle aan het worden.”

door Michael Amsman

De veerkracht van de natuur is formidabel. Transporteer alle bewoners van Drenthe naar pakweg Flevoland en in een jaar of vijf is Drenthe weer de biologische lusthof die het tot de ontginning door de mens was. Dat voert wat ver, maar op kleinere schaal wordt door de mens ontgonnen grond wel degelijk teruggegeven aan de natuur. Rijk met de auto eens van Zwolle via Wijhe naar Deventer en vervolgens de uiterwaarden met hoe die er tien jaar geleden uitzagen. Toen: gras, koeien, prikkeldraad. Nu: bomen, bloemen, vogels. Zo ging het ook met de uiterwaarden tussen de Zwolse wijk Westenhofte en de IJssel. Tot 2002 werden die door boeren gebruikt, wat de soortenrijkdom van flora en fauna zacht gezegd niet ten goede kwam. Andere planten dan gras en maïs werden als onkruid beschouwd en bestreden. Met die eenzijdige en ook nog eens overbemeste biotoop konden vogels die het van riviereengebieden moeten hebben niet uit de voeten. Buiten de gebruikelijke weidevogels viel er weinig te zien.

Hoe anders is dat nu, op een zonnige nazomerdag begin september, als Gijs Kurstjens voor een inspectietocht de Vreugderijkerwaard in wandelt. 'Woh', zegt hij, wanneer hij de dijk opstapt. Hij zet de verrekijker aan, zijn ogen en somt op: „Aalscholvers... Grauwe ganzen... Lepelaars... Twee zilverreigers... Brandganzen... Casarca's... En wat een hoeveelheden, ongehooflijk." Een valk hangt bidend in de lucht, twee buizerds vliegen rond een populier. In de verte lopen de runderen die een cruciale rol spelen bij het beheer van het gebied. „Zonder die koeien”, zegt Natuurmonumenten-medewerkster Dominique Bokeloh, ook present bij de inspectie, „zouden overal wilgen opschieten. En heb je in no-time een bos.” De dertig gallowayrunderen vreten de wil-

genkiemen op en houden het gebied zo open. „Al hou je het niet tegen dat hier en daar toch wilgenbos opschiet. Wij hebben daar niet zoveel moeite mee, maar Rijkswaterstaat wil niet dat de doorstroming van de rivier wordt belemmerd.” Bij vergelijkbare natuurontwikkelingsgebieden - die net als de Vreugderijkerwaard een meestromende nevengeul van een grote rivier hebben - gaan de ontwikkelingen net zo hard, heeft Kurstjens geconstateerd. „Ik blijf me erover verbazen hoe snel de natuur weer opveert. Maar twintig jaar geleden was dit niet gelukt, hoor. Toen was de IJssel zo vervuild dat het gewoon modder was gebleven.” Dat het water uit de IJssel - die uit de Rijn ontspringt - zoveel schoner is geworden, wordt goed aangetoond door een in Nederland zeldzame waterplant: het rivierfonteinkruid. „Dat was hier nagenoeg verdwenen”, zegt Kurstjens. „In Polen zag je het overal. Daar was ik een keer aan het zwemmen en kwam ik boven water met een heel pakket fonteinkruid op mijn hoofd; het leek wel of ik zo'n Gullit-pruik op had, zo'n rastakapsel.” In de Vreugderijkerwaard kan dat ook, heeft Kurstjens ontdekt. „Het Gullit-gehalte is hier enorm toegenomen. Ik ben laatst door de rivier gelopen en moest me echt een weg banen door het fonteinkruid. Het staat hier samen met doorgroeiend fonteinkruid, voor het eerst sinds een halve eeuw!” Die waterplanten zijn een mooie graadmeter voor de waterkwaliteit van de IJssel, maar bovenal een kraamkamer voor vissen. Ongezien door roofvissen kunnen ze zich in de 'onderwaterstruiken' voortplanten. Een goede visstand is weer gunstig voor de vogels, die er massaal bijtanken voor de trek. Ze trekken ook roofdieren als kiekendieven en visarenden aan. Dat is heel wat anders dan de koeien die er tot 2002 graasden.

Kurstjens en Bokeloh lopen van

Op het eilandje in de nevengeul wemelt het van de vogels. Daarachter ligt een galloway-koe bij te komen van het grazen.

foto's Michael Amsman/Natuurmonumenten

de dijk naar de dam in de nevengeul. Die dam heeft twee doelen; hij dient als weg voor de bewoners van de voormalige boerderijen en beperkt de instroom vanuit de IJssel. Zo wordt voorkomen dat de rivier zijn loop verlegt naar de nevengeul, wat de scheepvaart zou schaden. Kurstjens bukt. „Dit is een echte exoot. De oranje springzaad, uit Zuid-Afrika. Hij neemt wel toe, maar ik wil hem geen plaagsoort noemen.” De natuurvorschers wandelen door ruig land, met het soort vegetatie dat korte broeken onmogelijk maakt, naar de rivierduin. „Die heeft Natuurmonumenten al in 1962 aangekocht”, zegt Bokeloh. „Hij is onze trots en ligt er heel goed bij, maar er is geen aanwas. De oevers liggen vol stortsteen, met daaronder rubberen doeken. De IJssel

krijgt niet de kans om nieuw zand af te zetten.” Rijkswaterstaat gaat waarschijnlijk nog dit jaar het zeil en de keien verwijderen, weet Bokeloh. „Dan kan de rivier weer spelen met het zand. Een fascinerend proces.” Wat hier gebeurt, merkt Kurstjens op, zal waarschijnlijk ook bij Veessen en bij Kampen gaan gebeuren, en op al die andere plekken waar nevengeulen moeten komen maar gebruikers van het gebied dwarsliggen. „Die zouden hier eens moeten komen kijken. De schoonheid van de Vreugderijkerwaard zal ze mild stemmen.”

Vanaf de dijk en de vogelkijkhut is de Vreugderijkerwaard goed te zien. Ook zijn er excursies met de boswachters van Natuurmonumenten.

Fonteinkruid. Kurstjens: „Drie jaar geleden zag ik een plukje, ik hoopte dat nu terug te zien. Maar het waren complete maten.”

Een exotische springkruidvariant kleurt de rotsen van de dam, die de toestroom van IJsselwater beperkt, oranje.

Rivierdynamiek

- Gijs Kurstjens observeert de Vreugderijkerwaard in het kader van het project 'Rijn in Beeld'. Voor onder meer Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij onderzoekt hij de ontwikkelingen in diverse nieuwe natuurgebieden en uiterwaardinrichtingsprojecten in het gebied van de Rijn en zijn aftakkingen.
- De onderzoeksresultaten kunnen worden aangewend voor grote rivierverruimingsprojecten die nog op stapel staan, zoals bij Kampen en Veessen. Speciale aandacht hebben de werking van stromende nevengeulen, de herstelkans van laagdynamische natuur, de effecten van rivierdynamiek en de omgang met ganzen.

Dicht bij plek waar ze zijn uitgeroeid zijn na 183 jaar bevers gesignaleerd

Met een klap van een roeispaan werd in 1826 in de uiterwaarden van Zalk, tegenover de Vreugderijkerwaard, de laatste Nederlandse bever gedood. Een standbeeld in dat dijkdorpje herinnert aan die laatste vertegenwoordiger van de inheemse diersoort. Dat de bever weer in de IJssel bij Zalk is gesignaleerd, is een mooi stukje symboliek.

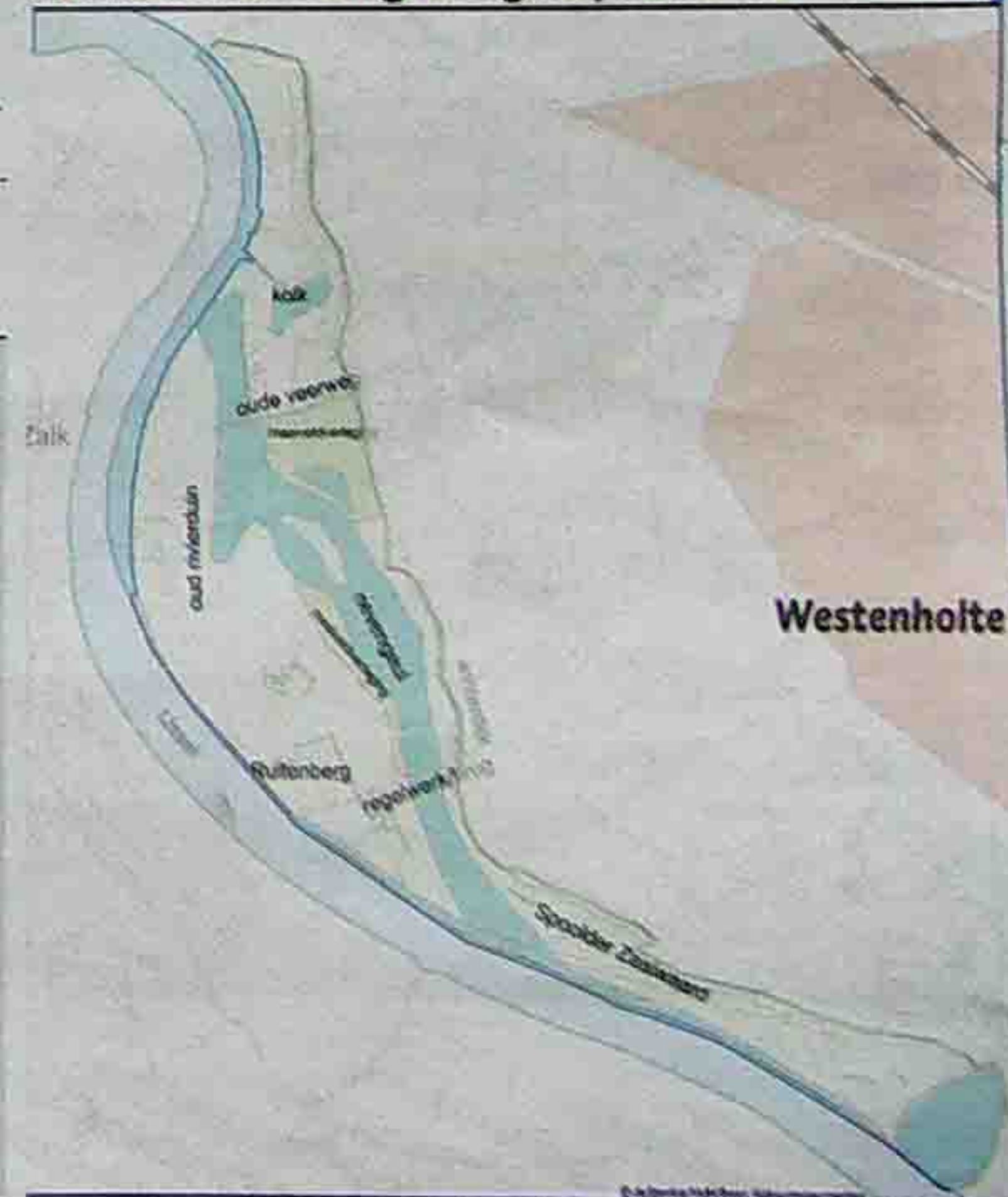
de lijn van de verwachting dat het aantal rivierrombouts sterk zal toenemen. Een uiterst welkome nieuwkomer in de Vreugderijkerwaard is de kwartelkoning. Het vogeltje is zeer gevoelig voor verstoring, weet Bokeloh. „Er hoeft maar één hond het gebied in te rennen of je bent hem kwijt. Daarom zijn bepaalde delen van de Vreugderijkerwaard niet toegankelijk voor publiek.”

Na anderhalve eeuw afwezigheid werden in 1988 bevers geïmporteerd vanuit landen waar ze de eeuwenlange vervolg wel hadden overleefd. De beestjes doen het redelijk in de Biesbosch en de Gelderse Poort, een natuurontwikkelingsgebied bij Nijmegen. De exemplaren die in de Vreugderijkerwaard zijn waargenomen kwamen waarschijnlijk uit de Gelderse Poort. Ze hebben zich tot dusverre nog niet in het Zwolse natuurgebied gevestigd, maar dat is een kwestie van tijd, zegt ecooloog Gijs Kurstjens. „Het gebied is er geschikt voor. Er staan genoeg bomen en er is veel fonteinkruid, waar ze gek op zijn.” Een andere opmerkelijke immigrant is de rivierrombout, een uit de kluiten gewassen libelsoort. De insecten leggen hun larven in het rivierzand, dat ze pas na drie jaar voor het licht-ruim verwisselen. Gezien die lange 'incubatie' ligt het in

Meer broedvogels

- In 1976 werden 25 bijzondere broedvogels gezien in de Vreugderijkerwaard, in 1985 nog maar achttien. Die neerwaartse spiraal zette zich door tot de landbouwgrond werd omgevormd tot natuurgebied. Bij de laatste meting werden dertig bijzondere soorten waargenomen, waaronder kluten, oeverzwaluwen, bruine kiekendieven en buizerds.
- Plantensoorten die na de herontwikkeling in het natuurgebied zijn opgedoken zijn onder meer duifkruid, zacht vetkruid, moeraswolfsmelk en aarvederkruid.
- Konijnen, reeën en vossen komen vrij algemeen in het gebied voor. Sporadisch zijn bunzingen, hermelijnen en wezels gezien.
- Verwacht wordt dat hier op termijn bevers, otters en rugstreeppadden neerstrijken.

Natuurontwikkeling Vreugderijkerwaard

De oevers zijn nu nog verstevigd met rubber doeken en stortstene. Zo wilden boeren voorkomen dat hun land alkalife.

De larven van deze rivierrombout brengen twee jaar in de rivierbodembloot voor ze uitvliegen. Een forse toename ligt in de verwachting.